

Raportul social al ICCV nr. 5/ 2012

Ce fel de tranziție vrem?

Analiza critică a tranziției II

Cătălin Zamfir



Ianuarie 2012

Raportul social al ICCV nr. 5/ 2012

Ce fel de tranziție vrem ?

Analiza critică a tranziției II

Cătălin Zamfir

Ianuarie 2012

De la începutul înființării sale, ICCV a considerat că principala sa misiune este de a contribui la înțelegerea realității societății românești, a

problemelor sociale cu care ne confruntăm, la evaluarea opțiunilor politice și de identificare a direcțiilor de dezvoltare.

Ca răspuns la situația critică cu care ne confruntăm în ultimii ani, am lansat o nouă serie de Rapoarte: ***Rapoartele sociale ale ICCV***.

Din 2010 ICCV a făcut publice 5 Rapoarte. Ele pot fi găsite în Revista online ***Inovația socială*** – pe prima pagină sau în ***Arhiva*** fiecărui număr – și pe siteul Institutului de Cercetare a Calității Vieții.

Rapoartele ICCV nu exprimă punctul de vedere al Instituției, ci al autorilor lor. Ele sunt făcute de cercetători din ICCV și la standardele științifice și morale ale ICCV.

Raport nr. 1:

După 20 de ani: Opțiuni pentru România, ICCV, 2010,
Coordonatori: Cătălin Zamfir, Iulian Stănescu, Simona Ilie. Coautori:
Cristina Humă, Ioan Mărginean, Adina Mihăilescu, Iuliana Precupețu,
Anita Preoteasa, Codrin Scutaru, Cristina Tomescu, Mariana Stanciu,
Marian Vasile, Elena Zamfir.

Raport nr. 2:

Cercetarea calității vieții în România 2010, Ioan Mărginean,
Iuliana Precupețu, Mihai Dumitru, Florentin Flavius Mihalache, Adina
Mihăilescu, Gabriela Neagu, Raluca Popescu, Ana Maria Preoteasa, Laura
Tufă, Marian Vasile, ICCV, 2010

Raport nr. 3:

România: răspunsuri la criză, ICCV, 2011, Cătălin Zamfir, Simona
Ilie, Codrin Scutaru, Iulian Stănescu, Elena Zamfir, ICCV, 2011

Raport nr. 4:

Starea sărăciei în România în context european, ICCV, 2011
Mariana Stanciu și Adina Mihăilescu, ICCV, 2011

Raport nr. 5:

Ce fel de tranziție vrem ? Analiza critică a tranziției II,
Cătălin Zamfir, ICCV, 2012

În loc de rezumat

În ziua în care pusesem punct la acest Raport, a izbucnit revolta populară.

În acel moment am realizat că revolta era și în mine. Nemulțumirile și speranțele contestatarilor erau conținute și în acest text.

Prin acest Raport eram și eu în stradă și exprimam, în limbajul meu de sociolog, ceea formulează manifestanții.

Am fost tulburat de întrebarea pusă de cei care suferă de frig și de represiune adresată lui Eminescu: *unde sunt intelectualii ?*

Prin acest Raport răspund ca sociolog la această chemare.

Raportul caută să limpezească problemele care se impun cu dramatism în fața noastră a tuturor:

- Ce au fost *în realitate* schimbările de 22 de ani pe care am numit-o *tranziție* sau *reformă*.
- Cine sunt beneficiarii sunt beneficiarii acestei tranziții și cine au suportat costul ei.
- Cine susține, cu instrumentele puterii, un curs pe care oamenii nu-l mai doresc.
- Tranziția, a cărei finalizare este promisă în acest an, este tranziția pe care cu toții o vrem ?
- Calea pe care suntem duce la o societate în care este lichidată subdezvoltarea cu rezultatul unei prosperități de tip european sau ne afundăm într-o subdezvoltare cronicizată, o societate a inechității menținută cu metode care alunecă inevitabil spre dictatură.

Argumentele pe care le sintetizez aici sunt un gest moral față de cei din stradă care riscă să fie prezentați complet distorsionat: ei nu protestează visceral împotriva unei austerități prezentată ca necesară în chiar acea formă, ci pun în discuție fundamentele unei construcții sociale dezastruoase. Ei sunt în realitate intelectualii care, cu înțelepciune, formulează concluziile care decurg din experiența lor dureroasă.

Strada are dreptate cerând ***o nouă schimbare***. Și acest Raport aduce argumente pentru aceasta.

Este o contribuție la limpezirea unei dileme care ne frământă pe noi toți: e cazul să schimbăm cursul schimbării, să regândim direcția pe care vrem să mergem și ce mijloace trebuie să le folosim.

Există încă un pericol devenit evident acum: ***istoria neînțeleasă se repetă***. Forma cea mai perversă de a lupta împotriva unei mișcări sociale este să o infiltrezi de violență.

În istoria noastră recentă s-a întâmplat în trei momente care par a avea o natură comună.

Revoluția superbă din 17-22 decembrie 1989 a fost murdărită de ceva care a rămas neexplicat: 'teroriștii'. După ore de euforie colectivă, s-a tras de pretutindeni. Au fost mai mulți morți decât la Revoluție. Nici acum nu se știe cine au fost 'teroriștii'. Nici măcar un 'terorist' nu a fost prins. Ciudat este că s-au căutat persoane, dar nu s-a pus întrebarea: cine a organizat această teroare.

Și a fost 13 iunie 1990. Și la acel eveniment am fost martor. Am însoțit de la Parlament până la Televiziune o coloană a cărei natură nu o puteam înțelege. Mașini pline de flăcăi bine hrăniți, calmi, bine organizați, care dădeau ordine: ce să se distrugă. Auzisem

și de atacul sediului poliției, tot de neînțeles. Rămânea neclar cine o făceau. O zi cumplită. Minierii au venit a doua zi, neavând nicio contribuție la declanșarea evenimentelor. E drept că mă obseda o întrebare. Organele care trebuiau să asigure securitatea publică dispăruseră. Unde erau ? Grupurile care atacau instituțiile publice erau nestânjenite. Singurul răspuns logic, dar nesustținut de dovezi, ar fi fost: forțele de securitate *erau în stradă*, dar nu pentru a contracara violența.

Al treilea eveniment. Zilele acestea. Protestatarii au avut înțelepciunea să formuleze, de la început, ca una dintre lozincile lor: *fără violență*. Și marea majoritate a lor nu au fost violenți. Dar unele comportamente de violență au început să apară. Nu se știe cine erau. Puteam înțelege că nemulțumirea concentrată în frustrări patologice puteau lua și forma violenței. Deci era de așteptat. Poate că... Dar, pe 15 ianuarie a devenit clar. Grupuri, nu doar indivizi, au produs acte de violență și distrugere. Nu era o patologie colectivă, ci rezultatul unei organizări planificate. S-a lansat și o explicație: suporterii echipelor de fotbal. Poate unii dintre ei, posibil. Dar pentru mine complet necredibil.

Patternul se repetă. Teroriștii din decembrie 1989, grupurile violente din 13 iunie 1990, grupurile violente din ianuarie 2012 par a avea o natură comună. Cât ele reprezintă expresia unei frustrări patologice individuale sau acte organizate ? Aș putea presupune că și în alte țări protestul politic este infiltrat de violență. Și că violența indusă reprezintă o justificare a represiunii manifestărilor de protest politic.

Deci, da, *fără violență*.

Cuprins

• O prefață explicativă

1. S-a terminat sau nu *tranziția* ?

- * De la optimism la pesimism
- * Cum știm că tranziția s-a terminat și, în fine, va fi mai bine ?

2. Statul în perioada tranziției: între un stat capitalist de tip occidental modern și un stat neo-feudal

- * Modelele clasice de stat
- * Profilul statului în societățile în tranziției
 - Două tendințe structurale ale construcției ○ statului în societățile în tranziție ○
 - Structura socială a tranziției ○ Două tendințe structurale în confruntare ○ în modelarea statului
 - Stat capitalist mic, stat neo-feudal mare ○
 - Logica satului neofeudal
- * Teoria lui Marx, nerelevantă pentru tranziția românească
- * Perspective: criza statului neofeudal

3. Câte lumi sunt în această lume ?

- * De la 3 lumi la o singură lume ?
- * O lume structural omogenă: un obiectiv sau o iluzie ? * Spre o Europă omogenă în prosperitate ? Ipoteza celor două lumi
- * Europa după 22 de ani de la schimbarea structurii lumii *
- România la răscruce: spre Y sau X ? * Poziția României
- * România, *încotro* ?
- * Ce va fi *după* ?

O prefață explicativă

Orice criză este un moment de răscruce. Din ea te poate scoate istoria, dar probabil rezultatul nu va fi cel pe care l-am fi sperat. Lumea rareori este binevoitoare. E mai bine să alegi calea pe care o preferi și să faci efortul de a o pune în realitate.

Multe analize ale rezultatelor tranziției s-au făcut. Este cazul să tragem concluziile care decurg din toate aceste analize, dar și din experiența colectivă a tranziției.

Acest Raport propune o viziune concludivă: unde se află România acum, după 22 de ani de tranziție, în ce direcție riscă să meargă și în ce direcție ar trebui să ne orientăm efortul comun.

*În 2004 am publicat o carte despre tranziția României: **Analiza critică a tranziției. Ce va fi după** ? Am considerat că este datoria mea de sociolog să întreprind o asemenea analiză. Credeam atunci că tranziția s-a încheiat și că, eliberați, ne putem ocupa de ce va fi după. Au trecut 7 ani și m-am simțit presat să scriu o nouă carte pe aceeași temă: o **revedere critică a tranziției**.*

Ideile cărții s-au cristalizat. Ar fi urmat o muncă de completare a datelor, dezvoltare a argumentelor și urmărire a implicațiilor; plasare a analizei în contextul dezbaterilor existente.

Dar timpul nu mai așteaptă. De aceea am decis să nu amân, ci să prezint concluziile mele într-o modalitate nu suficient de dezvoltată, așa cum aș fi dorit, în forma unui Raport în seria Rapoartelor sociale ale ICCV.

*Publicarea **acum** a analizei sub forma unui Raport ar putea fi mai importantă decât plusul pe care o elaborare mai amplă ar aduce-o, dar cu siguranță mai târziu decât ar fi trebuit.*

Textul prezentat în acest Raport trebuie luat mai degrabă ca un set de ipoteze, cu intenția de a contribui o dezbatere pe o temă vitală pentru perspectivele noastre comune.

8 decembrie 2011 – 14 ianuarie 2012

1. S-a terminat sau nu *tranziția* ?

De la optimism la pesimism

Revoluția din '89 ne-a făcut optimiști. *Ce va fi după ?* Va fi o societate cu totul altfel și, imediat, mult mai bună.

Anii '90 ne-au năucit. Nu a fost ceea ce am sperat. Ce a fost *după* s-a umplut cu resemnare, dar și cu o nouă speranță: în fine, așa a fost *tranziția*, cu toate costurile inevitabile ale unei schimbări profunde.

La începutul anilor 2000 am început să fim optimiști. A devenit din nou legitim să ne întrebăm: *ce va fi ,după'?* După terminarea tranziției va fi, în fine, mai bine. Am pus această întrebare ca subtitlul unei cărți pe care am publicat-o în 2004¹.

Deci *ce va fi după ?* În acel moment răspunsul la întrebare părea să devină mai clar. Se prefigura ce va fi: o societate de tipul celor din Occident. Acceptarea României ca membră a Uniunii Europene va da o șansă suplimentară. Eram iar optimist, dar moderat. Au fost multe dificultăți, greșeli inevitabile, dar și evitabile, dar s-a terminat. Un capitol închis, nu strălucit după estimarea mea. Vom intra însă într-un curs oarecum normal de dezvoltare, fără să ne așteptăm la schimbări spectaculoase. Suntem pe drumul cel bun. Nu poate fi, până la urmă, altfel decât am sperat.

Câțiva ani buni nu am mai vorbit de tranziție. Am crezut că deja am depășit-o. Sau ne-am așteptat cu nerăbdare să se termine, ca o fază chiar neplăcută, dar necesară, pentru ca apoi să fie în fine bine. Dar criza declanșată brutal în 2008 ne-a reîntors la un set de întrebări despre care credeam că le-am depășit, dar de data aceasta profund îngrijorătoare: *cum a fost posibil ? Și iarăși ce va fi 'după' ?*

Acum, spre sfârșitul tranziției, românii apreciază predominant negativ schimbările din societatea românească²:

	1994	1999	2006	2010
Negativ	30%	54%	33%	54%
Pozitiv	24%	12%	24%	13%

Ne îndreptăm într-o direcție bună sau într-o direcție greșită ? Sondajele de opinie oferă constant diagnoza făcută de comunitate: * În **direcția greșită**³ - **86%**

* În **direcția bună** - **10,5%**

Suntem din ce în ce mai pesimiști față de perspectivele țării: în raport cu prezentul, peste 20 de ani, situația României va fi:⁴

	1994	1999	2006	2010
Mai proastă	23%	44%	30%	52%
Mai bună	66%	39%	48%	20%

¹ Cătălin Zamfir, *Analiza critică a tranziției. Ce va fi ,după' ?*, 2004, Polirom, Iași

² *Raportul social al ICCV nr.2, Cercetarea calității vieții în România 2010, ICCV, 2010.* Ioan Mărginean, Iuliana Precupețu, Mihai Dumitru, Florentin Flavius Mihalache, Adina Mihăilescu, Gabriela Neagu, Raluca Popescu, Ana Maria Preoteasa, Laura Tufă, Marian Vasile, p.42

³ Media datelor din 11 luni (ianuarie/ noiembrie 2011) IMAS

⁴ Idem, p. 54

Nu mai e sigur că Lumea, până la urmă, ne va duce la mai bine. Dar dacă nu știm ce trebuie să facem și nici nu vrem să facem ceva, nu avem dreptul să ne plângem că nu vom ajunge unde am fi dorit și am fi putut. Inconștiența actuală ne face și mai vinovați față de generațiile viitoare.

Cred că după 22 de ani experiența ne duce la o concluzie: *tranziția nu a fost ceea ce am crezut că va fi* și nici nu suntem optimiști în legătură cu prezentul care devine viitorul nostru.

Cum știm că tranziția s-a terminat și, în fine, va fi mai bine ?

După 7 ani, mă simt jenat față de optimismul chiar moderat de atunci. Din nou mă întreb: Nu am intrat încă în *normalitate* ? Chiar nu s-a terminat tranziția ?

Ce criterii avem pentru a decide că un proces de schimbare s-a terminat ?

În 2004, neavând la îndemână un criteriu obiectiv suficient de credibil, am propus mai mult în glumă un criteriu *subiectiv*: ***vom ști că tranziția s-a terminat când nu mai vorbim de ea.***

Nu era chiar o glumă. Un asemenea criteriu subiectiv are rațiunea sa. Conștiința colectivă că nu mai e cazul să dăm atenție trecutului este un simptom.

Acum realizăm că un asemenea criteriu nu este satisfăcător. Percepția colectivă poate împărtăși și ea, la un moment dat, iluzia că suntem pe calea cea bună. Că dificultățile au fost depășite și va fi mai bine. Criteriul subiectiv rămâne deschis, percepția subiectivă putând fi revocată.

Și unele criterii care par a fi obiective – de exemplu, ***realizarea obiectivelor tranziției*** – au doza lor de subiectivitate. Cine a stabilit obiectivele ? De exemplu: privatizarea completă a economiei. Am crezut că au mai rămas la margine ceva de privatizat. Ne-am înșelat. Președintele Traian Băsescu a declarat la întâlnirea din Germania (10 noiembrie 2011): 2012 este anul marii privatizări. Și se va încheia tranziția în 2012 ?

Obiectivul privatizării complete este însă el însuși discutabil. Este discutabil că, pentru funcționarea bună a unei societăți, este necesară o privatizare completă. Și țări dezvoltate din Europa nu au totul privatizat. Este o dinamică între public și privat. În câteva decenii de prosperitate a țărilor din Europa occidentală au existat zone mari de economie în proprietate publică. Deci obiectivul tranziției ar putea fi nu o economie **complet** privatizată, ci o economie privată, dar cu sectoare publice a căror viabilitate trebuie decisă contextual. Altfel, privatizarea completă a devenit marea dogmă a tranziției. În fapt, eu o suspectez că e o iluzie autojustificativă. Justificăm ineficiența economiei actuale prin faptul că ar mai exista câteva sectoare economice publice. Și va fi bine după ce le vom privatiza și pe acestea ? Așteptați și va fi cu siguranță bine. Cu prilejul vizitei aproape lunare în România a reprezentantului FMI acesta a declarat: sectorul economic public atârână ca o piatră de moară de piciorul economiei românești, care de altfel este sprintărară. Deci, din acest motiv economia nu merge bine. Mesajul transmis este: eu vă tot spun, dar voi nu vreți să înțelegeți. FMI a avut și va avea întotdeauna dreptate, voi sunteți de vină nu vreți să privatizați totul.

Obiectivul inițial al privatizării s-a referit la întreprinderile economice existente. Se prefigurează o ultimă extindere a privatizării: privatizării resurselor naturale. Va fi cu

siguranță viitoare soluție pe care FMI ne-o va furniza. Deja Președintele stabilește un obiectiv și mai ambițios: privatizarea și a sistemului de sănătate și, e fapt, toate sistemele publice.

După ce se va privatiza absolut totul va fi mai bine ? Eu pun pariu că va fi un haos al sărăcirii. Să așteptăm să vedem cine va avea dreptate ?

Privatizarea, așa cum a fost făcută, deși a cuprins aproape în totalitate economia, ne-a aruncat deja într-o stare de *societate capitalistă subdezvoltată*, responsabilă de împingerea unui segment important al populației în sărăcie.

Dar poate nu am realizat nici obiectivul reformei la nivel instituțional. E drept, sistemul legislativ este realizat la nivelul Occidentului dezvoltat, dar cu incoerențe inevitabile în orice schimbare profundă. Am realizat o democrație pluripartidistă, în centrul căreia este plasat parlamentul care exprimă voința electoratului. Dar, surprinzător, se coagulează tot mai clar impresia că alunecăm spre o dictatură coruptă. Mulți ,aleși ai poporului' nu mai exprimă voința alegătorilor, ci sunt ,aleși' de către deținătorii de dosare și contracte cu statul.

Istoria se repetă. În criza profundă a anilor 97-99, cei responsabili de criza de atunci au venit cu stindardul reformei despre care, acum, înțelegem că *împăratul a fost gol*. După 22 de ani reapare obsesia **reformei**. Din acest motiv lucrurile nu merg bine. Nu am făcut încă reforma în principalele sectoare ale vieții sociale. Sunt adoptate prin asumarea răspunderii de către Guvern legi care se declară a reforma sistemul de învățământ, sistemul de asistență socială, serviciile de sănătate. Programul 'reformei' actuale este, în realitate, privatizarea totală a sistemului public. Trebuie să ne îngrijoreze faptul că proiectele de 'reformă' sunt tot mai mult făcute în secret, sunt tot mai contestate de către comunitate și adoptate prin mecanisme nedemocratice.

Ce a rezultat, a fost nu o țară aflată într-un stadiu final sau avansat al tranziției, în perspectiva de a deveni o țară prosperă de tip occidental, ci o țară sărăcită, o economie distrusă, un sistem politic și instituțional corupt și ineficient, în alunecare spre practici dictatoriale, un învățământ și un sistem sanitar supuse unui atac continuu distrugător.

La orice set de indicatori de performanță, tranziția noastră stă prost.

Întrebarea cu care am început este necesar să o reformulăm: *S-a terminat, în fine, această tranziție prost concepută ?* Sau mai precis: *Chiar vrem să finalizăm această tranziție sau e cazul să o regândim și să schimbăm direcția ?*

Problema noastră actuală ***nu este că avem prea puțină tranziție sau o tranziție încă neterminată, ci o tranziție prost concepută. Riscul nostru actual este chiar că vom termina în curând această tranziție prost concepută, dar cu siguranță va fi mult mai rău decât nu am continua-o în această formă.***

Dar totuși este legitim să ne întrebăm *când se va termina această tranziție ?* Un prieten din Republica Moldova, când l-am întrebat când crede că situația de criză din țara vecină se va termina, a formulat un criteriu al terminării tranziției care, la început m-a derutat, dar apoi m-a pus pe gânduri: ***tranziția se va termina când nimic nu va mai fi de furat.***

Formularea nu este o glumă, ci un criteriu obiectiv: să sperăm că această tranziție prost construită se va termina când nimic nu va mai fi de privatizat.

Din acest punct de vedere, mai avem mult de privatizat: zonele de monopol de interes public, resursele naturale ale țării; mai rămân de privatizat și serviciile sociale

fundamentale: sănătatea, educația și securitatea individuală. Și mai rămâne de privatizat și **viitorul** prin împrumuturi iresponsabile.

Acum, spre sfârșitul tranziției, începem să înțelegem mai bine multe lucruri. Privatizarea *făcută oricum, privatizarea pe un leu*, nu a dus la o economie prosperă. A fura totul este eficient pentru actorii care vor să exploateze resursele *oricum*, în interesul lor, iar nu al comunității. Este obiectivul *băieților deștepți*. Și mai este încă destul de mult de acaparat. Dar este și speranța pasivității: să ne bucurăm că vom ajunge la fundul crizei de unde nu mai avem unde cădea și atunci vom fi forțați să căutăm soluții. Desigur, dar cine vor propune aceste noi soluții, alți *băieți deștepți* ?

Și alte întrebări: **cum va arăta România după terminarea acestei privatizări totale** ? Și, în fine, care sunt obiectivele care dirijează procesul de finalizare a **acestei** tranziții, **ale cui** sunt aceste obiective și **cu ce scop** ?

Dar mă obsedează un gând. A mai rămas totuși ceva de privatizat: **privatizarea statului însuși**. Această etapă finală se va încerca în acest an: *reforma statului*. Părți importante ale sistemului public sunt deja în curs de privatizare. Dar cum ar arăta privatizarea integrală a statului ? Trebuie o specificare. Statul ca instituție care funcționează în interesul comunității este un stat democrat. Cucerirea controlului asupra statului de către un grup sau altul face ca statul să nu mai funcționeze în interes colectiv, ci în interesul unui grup sau altul. **Dictatura este forma de privatizare a statului**. Dacă se va reuși să se privatizeze și statul, se poate considera că privatizarea este complet realizată.

Și atunci, vom ieși din tranziție ? Dacă *băieții deștepți* vor reuși să privatizeze și statul, să fim siguri însă că **această tranziție nu se va mai termina vreodată**.

2. Statul în perioada tranziției: între un stat capitalist de tip occidental și un stat neo-feudal

În programul tranziției, *reforma statului* a ocupat un obiectiv prioritar. Dar care este profilul și funcțiile statului în arhitectura societății românești actuale ?

Modelele clasice de stat

Modelul statului capitalist occidental. Societățile capitaliste occidentale se fundează pe cuplul complementar economie/ stat: economie capitalistă, reglată de piața liberă, și statul cu funcții de reglementare a relațiilor social-economice, asigurarea securității, administrare și, mai ales, funcții sociale, ceea ce sintetic s-a numit *statul social*. Pe scurt, statul asigură buna funcționare a economiei și echilibrarea vieții sociale.

Funcțiile statului pot fi sistematizate în două mari categorii: **furnizarea de servicii sociale** (reglementare prin sistemul legislativ și juridic a relațiilor sociale, asigurarea securității externe și interne, administrare publică; se adaugă serviciile sociale

fundamentale educație, sănătate, formare profesională, servicii de asistență socială) și **redistribuire a resurselor financiare** pentru a realiza un anumit echilibru social al bunăstării, protecția socială.

În cea mai mare parte a sa, statul social este un sistem de *asigurare colectivă* în fața riscurilor sociale și de *investiții colective* în sănătatea fizică, morală și socială a colectivității și în viitorul său. Finanțarea serviciilor de învățământ și de sănătate reprezintă o investiție în prosperitatea viitoare a societății și în sănătatea populației. Pensionarii, foștii salariați, beneficiază de 'investițiile' făcute în timpul vieții active în sistemul de asigurări sociale, în virtutea contractului social între generații. Suportul familiilor cu copii este și el o investiție a colectivității în viitorul său. Tot din buget se finanțează investițiile în starea socială și morală a colectivității: suportul pentru șomeri datorită limitelor economiei de a oferi suficiente locuri de muncă, pentru persoanele cu dizabilități, suportul pentru familiile sărace care nu pot, prin efort propriu, să-și asigure veniturile necesare unui trai decent.

Este o eroare a eticheta statul ca fiind o excrescență parazitară pe corpul sănătos al economiei. El este un mecanism necesar pentru funcționarea normală a economiei și societății.

Resursele financiare sunt produse de economie și preluate de către stat prin impozite, taxe și alte contribuții. Importanța rolului statului poate fi estimată dacă luăm în considerare faptul că el utilizează substanțial peste o treime din PIB, în unele țări chiar mai mult de jumătate. Funcțiile statului ocupă deci un rol crucial în întregul sistem de producere a bunăstării.

Pentru realizarea funcțiilor sale, statul capitalist modern *redistribue* resursele economice *de sus în jos*, în funcție de nevoi: de la segmentele mai prospere la cele cu resurse mai modeste, de la cei care au deja o educație suficientă la tinerii la începutul vieții lor, de la cei sănătoși la cei care se confruntă cu probleme de sănătate.

Statul modern este produsul democrației pluripartidiste, **expresie a structurii sociale a sistemului capitalist**. Prin vot se exprimă structura socială pluralistă a societății capitaliste. Sistemul politic asigură convergența pluralității de interese.

Structura socială a societății capitaliste este formată dintr-o diversitate de grupuri sociale, în primul rând cei doi piloni ai economiei: angajatorii, 'capitaliștii', deținătorii de capital, și masa mare de salariați. Aici se include și o largă clasă, denumită vag cu termenul de *clasă mijlocie*: managerii, intelectualii, funcționarii publici, micii întreprinzători. În clasa mijlocie superioară pot fi incluși și oamenii politici.

Oamenii politici nu formează în societățile capitaliste o clasă socială distinctă, neavând interese proprii, ci, în principal, interesele lor sunt cele legate de misiunea lor: administrează, prin mecanisme publice, satisfacerea necesităților colective, asamblând pluralitatea intereselor. Și ei sunt salariați ai sistemului politic, parlament, guvern. Unii dintre ei, desigur, pot face parte și din clasa capitaliștilor.

Puterea primară o au grupurile sociale angajate în sistemul economic. Oamenii politici au o putere derivată, secundară. Statul de drept conține mecanisme asiguratorii împotriva utilizării abuzive a puterii de către oamenii politici: separarea puterilor în stat, reglementările statului de drept, mecanismele democrației, transparența activității politice.

Statul feudal clasic exprimă un alt tip de organizare socială. Pe lângă asigurarea funcționării sistemului public, statul feudal este un mecanism de preluare a resurselor

economice de la micii producători (în principal țărani) și redistribuire a lor în interesul clasei dominante. Statul feudal este deci un mecanism de redistribuire economică **de jos în sus**. El nu are rolul de a echilibra bunăstarea colectivă, ci de *a crea privilegii și bogăție prin transfer*.

Economia industrială a aruncat în aer eșafodajul sistemului feudal. O nouă structură economică a generat o nouă configurație a societății și, treptat, a generat statul capitalist modern.

Profilul statului în societățile în tranziție

Două tendințe structurale ale construcției statului în societățile în tranziție

Profilul statului în tranziție este rezultatul confruntării și a oscilației între două tendințe structurale, una formulată explicit în programele care guvernează tranziția (preluarea *modelului statului capitalist occidental*) și cealaltă, subterană, produsul noii configurații a structurii sociale, a presiunilor grupurilor de interese.

Chiar la începutul tranziției, ca parte a programului de construcție a unei societăți capitaliste de tip european, au fost adoptate rapid formele instituționale dezvoltate în Occident: pluripartidismul, sistemul parlamentar, principiile statului de drept, mecanismele instituționale ale statului social. Imaginea statului în societatea în tranziție s-a coagulat pe baza acestui model de stat preluat din experiența societăților capitaliste occidentale. Statul societății românești în tranziție este în mod curent perceput ca model al statului occidental aflat în diferite faze ale implementării lui.

Această viziune s-a dovedit însă a avea o capacitate limitată de a explica realitatea complexă a statului românesc. Se conturează tot mai clar relevanța paradigmei clasice a lui Titus Maiorescu a *formelor fără fond*. Formele instituționale, probate a fi funcționale în țările occidentale, adaptate în contextul României în tranziție, nu generează un conținut similar, ci cu totul altă realitate decât cea așteptată.

Problema fundamentală a statului român actual este că modelului statului capitalist de tip occidental este construit pe o structură socială a tranziției diferită de cea a societăților capitaliste clasice. Configurația statului este determinată nu numai de modelul de implementat, ci și de configurația de **grupuri sociale și de interese** rezultată în procesul tranziției.

Este util, în acest context, să pornim de la o teorie larg împărtășită în sociologie: *profilul statului este determinat de structura social-economică a unei societăți*. Dacă vrem deci să înțelegem profilul și dinamica statului societății în tranziție trebuie să pornim de la *noua structură socială* a societății românești în tranziție, de la configurația distribuirii puterii social-economice și politice produsă în cei 22 de ani de schimbare.

Structura socială a tranziției

Programul tranziției a avut două obiective majore: privatizarea economiei și construcția unui nou tip de stat. Implementarea acestui program a avut ca efect *neproiectat* o structură socială distinctă: o nouă configurație de grupuri sociale și de interese. Structura socială rezultată s-a dovedit a fi un factor decisiv în explicarea întregului proces al tranziției. Ignorarea structurii sociale a societăților în tranziție și a impactului său reprezintă

cauza eșecului celor mai multe tentative de a dezvolta o teorie coerentă a societăților în tranziție.

Salariații din sistemul economic, reprezentați de sindicate, s-au manifestat inițial ca o forță social-politică puternică, mai ales cei din marile grupuri industriale. Grupul masiv al salariaților industriali a fost rapid diminuat și fragmentat, dispărând treptat ca forță social-politică. Greva, ca mecanism ultim de negociere socială și politică, a devenit tot mai anemică, până la dispariție.

A rămas însă masa de *salariați din sistemul public*, chiar într-o ușoară creștere. Avantajați de protecția locurilor de muncă, ei au început să se manifeste și politic ca forță independentă. Sindicatele salariaților publici (profesori, medici și asistente medicale, funcționari publici, polițiști, foștii militari) au devenit treptat actori puternici în jocul politic. Atacul împotriva tuturor sectoarelor publice, declanșat în ultimii ani, are evident ca obiectiv reducerea numărului salariaților publici și fragmentarea forței lor socialpolitice.

Pensionarii sunt încă un grup social masiv, rezultat al politicii comuniste a folosirii integrale a forței de muncă într-un sistem salarial. Ei reprezintă în special o forță puternică electorală, dar se bucură și de un larg suport moral al întregii comunități.

Țărănimea, împroprietărită cu mici parcele de teren, dar nu și cu mijloace de producție, lipsită de resurse de capital, a fost redusă la o agricultură de subzistență și la o subutilizare economică cronică.

Clasa capitaliștilor era, la început, inexistentă. Marii capitaliști s-au format în societățile în tranziție din privatizare, nu dintr-o creștere treptată a sistemului economic capitalist. Interesele lor erau legate mai puțin de organizarea producției și de investiții, ci de profiturile rezultate din privatizare.

Dar cine deținea puterea economică și politică ?

De fapt economia a căzut în mare parte. În perioada tranziției, puterea economică provine în primul rând nu din producția propriu-zisă, ci din transferul de proprietate, din privatizare și din afaceri cu statul.

Oamenii politici s-au trezit peste noapte deținători ai unei surse de putere pe care nu o bănuiau: controlul politic și administrativ al procesului de privatizare a bogăției publice și de distribuire a resurselor statului.

Politicienii ocupă o poziție economică ambiguă, cu riscuri, dar și mari oportunități. Ca toți ceilalți funcționari publici, și ei sunt salariați. Deși cu salarii mari, veniturile lor sunt modeste în raport cu marile profituri obținute din procesul privatizării. În plus, dacă pierd pozițiile politice publice, ei se confruntă cu riscul de a trebui să caute alte locuri de muncă salariale la un nivel similar, posibil să devină chiar șomeri, și, în final, pensionari cu pensii și mai modeste. Ca toți ceilalți membrii ai comunității, și oamenii politici pot deveni capitaliști, înființând întreprinderi private. Și mulți dintre ei au devenit și ei capitaliști. Paradoxul poziției politice în tranziție este că deși dețin puterea de a controla resursele economice enorme ale bogăției publice, accesul lor la aceste resurse este strict restricționat. Prin puterea pe care o au, ei îmbogățesc prin deciziile lor pe alții.

Problema sistemului politic al tranziției este că el nu exprimă o structură socioeconomică preconstituită, care în societățile capitaliste clasice deține puterea primară, ci el are puterea de a crea structura social-economică. 'Societatea civilă' nu-l exprimă și controlează, ci este ea însăși creată de factorul politic.

Problema fundamentală a tranziției este deci **accesul la resurse**.

Procesul tranziției a atribuit oamenilor politici, ca un efect structural al său, o poziție privilegiată de putere socială și politică. Împreună cu noii capitaliști, cu funcționarii publici superiori care dețin posturile cheie în administrația publică și managerii întreprinderilor de stat, ei tind să formeze o *coalțiie social-economică și politică*, controlând pârghiile de putere ale statului, o clasă socială distinctă. În această coalțiie sunt atrași de asemenea și persoane din sistemele controlului statului: justiție, poliție. Această coalțiie de interese deține în perioada tranziției o poziție privilegiată de putere, deasupra 'societății civile', nesupusă controlului grupurilor de putere din sistemul capitalist clasic.

Oamenii politici pot avea la dispoziție patru căi de a participa ca beneficiari la distribuirea bogăției publice:

1. Direct, să participe ca beneficiari ai privatizării. Dar aici se confruntă cu problemele complexe ale conflictului de interese și cu restricțiile participării lor la proces.
2. Împărțirea profitului rezultat din privatizare cu noii capitaliști, o modalitate importantă a ceea ce se numește în mod curent *corupție*.
3. Contracte privilegiate avantajoase cu instituțiile publice. Pe măsură ce resursele din privatizare se epuizează, contractele privilegiate au devenit forma legală de exploatare a întreprinderilor de stat și a bugetului. *Externalizarea* serviciilor din instituțiile publice a oferit o largă oportunitate de acces la resursele publice și, în fapt, o formă de privatizarea a sistemului public. Pentru a avea acces la resursele publice cu contracte avantajoase, oamenii politici au posibilitatea de a crea direct sau indirect firme private sau de a se coaliza informal cu patronii firmelor private.
4. Posturi de membrii în consiliile de administrație ale întreprinderilor de stat faptcare, pe lângă veniturile directe, oferă un acces privilegiat la contracte cu întreprinderile de stat.

Coalțiia politică a puterii are un caracter difuz, din ea nefăcând parte obligatoriu toți membrii grupurilor menționate. Sunt desigur oameni politici, funcționari superiori, manageri de întreprinderi care, credincioși valorilor profesiei și poziției lor administrative și politice, nu aderă la comunitatea informală de interese în exploatarea resurselor publice. Poziția paradoxală a politicienilor a fost formulată de Ion Iliescu: *săraci și cinstiți*. O formulare tulburătoare, exprimând dilema reală a oamenilor politici.

Nu este întâmplător faptul că în discuția publică se vorbește insistent de *clasa politică* ca o formație socială distinctă de celelalte grupuri sociale.

Critica superficială a tranziției tinde însă să atribuie integral *clasei politice* responsabilitatea a tot ce se întâmplă 'rău' în această perioadă. Eticheta de *corupție* este forma de atribuire nu structurală, ci strict individuală a responsabilității tranziției.

Două tendințe structurale în confruntare în modelarea statului

Primul model de stat, statul capitalist occidental, presează în sensul unui stat care intervine limitat în funcționarea economiei, stabilind doar regulile sistemului și controlând respectarea acestora; în organizarea și funcționarea serviciilor sociale fundamentale (învățământ, sănătate, servicii de asistență socială) și în investiții de interes public; în fine, în organizarea sistemului de protecție socială. Filozofia acestui model de stat se fundează. După cum am văzut, pe o redistribuire a resurselor publice *de sus în jos*, având ca rezultat

global echilibrarea bogăției colectivității. Cei cu resurse economice mai mari (la vârful ierarhiei social-economice) contribuie mai mult la funcționarea statului și cei cu resurse mai mici beneficiază mai mult.

Cea de a doua tendință politică presează tot în sensul unui stat redistributiv, dar **de jos în sus**, în avantajul segmentului bogat. Rezultă un alt model de stat: statul ca instrument al îmbogățirii. Acest al doilea model de organizare a statului prezintă elemente structurale similare cu statul feudal clasic (o redistribuire de la masa populației spre coaliția de la vârful statului), dar în condițiile societății moderne. Din acest motiv consider că denumirea cea mai potrivită pentru acest al doilea model de stat este cea de **stat neofeudal**. Coaliția de interese a oamenilor politici, noii capitaliști, funcționari publici superiori și manageri instituțiilor de stat sunt promotorii mecanismelor statului neofeudal.

Stat capitalist mic, stat neofeudal mare

De la începutul tranziției, statul a avut misiunea de a crea un sistem „legal” de privatizare și de funcționare a sistemului public, cu misiunea de a asigura ca întregul proces să se realizeze în interesul creșterii economice, cu excluderea profiturilor *colaterale* (denumire generică, *corupția*). Dar procesul s-a dovedit, așa cum era de așteptat, foarte greu de controlat. Statul în tranziție a devenit terenul confruntării celor două tendințe structurale: modelul statului capitalist occidental și modelul neofeudal.

În confruntarea acestor două tendințe structurale în lupta pentru controlul puterii a intervenit efectul unei opțiuni politice fundamentale: **un stat puternic** sau **un stat slab**.

Un stat puternic poate să asigure un nivel relativ scăzut de corupție și o eficiență crescută a întregului proces de tranziție. **Un stat slab**, punct esențial al programelor multe partide politice, a oferit un câmp permisiv pentru manifestarea noilor grupuri de interese, utilizând noile forme instituționale, dar și distorsionându-le logica. Rezultatul statului slab a fost explozia corupției în procesul tranziției și căderea întregii economii. Atacul împotriva statului nu a avut ca efect diminuarea intervenției statului, ci mărirea puterii tendinței statului neofeudal.

Logica satului neofeudal

Statul neofeudal are logica sa care ar fi putut fi prevăzută de la început.

Privite din această perspectivă, cei 22 ani ai tranziției prezintă succesiunea mecanismelor de exploatare a bogăției publice. Epuizarea unor mecanisme a generat presiunea de a identifica noi resurse și noi mecanisme de exploatare a bogăției publice.

Se pot identifica următoarele mecanisme de exploatare a bogăției publice, care sau succedat, parțial și coexistând.

* *Managementul în interes privat a întreprinderilor de stat.* În numele retragerii statului și a liberalizării pieței, în 1991 întreprinderile proprietate de stat au primit poziția de actori independenți pe piața liberă. Eliminarea în fapt a formelor de control de către stat cu managementul autonom al întreprinderilor de stat a deschis primul câmp larg al administrării proprietății de stat în interes privat. Paradoxal, contrar așteptării, liberalizarea administrării întreprinderilor de stat nu a dus la creșterea spectaculoasă a eficienței lor, ci dimpotrivă la scăderea eficienței, la dezmembrarea proprietății de stat și la explozia corupției. Falimentul multor întreprinderi de stat nu se datorează așa cum se

credea curățirii economiei de cele structural ineficiente, ci exploatării distructive a lor în interes privat.

Managementul în interes personal, în detrimentul interesului întreprinderilor de stat, a devenit o practică curentă de îmbogățire. S-a creat aici patternul viitoarei explozii a corupției și a coaliției manageri publici/ noua clasă de capitaliști/ funcționari publici superiori și politicieni. S-a constituit astfel o nouă clasă bogată: managerii administrației proprietății publice, din rândul cărora s-a recrutat o mare parte a noilor capitaliști .

Managementul privat al întreprinderilor de stat, lansat acum ca un *panaceu* al eliminării ineficienței și corupției, se va dovedi rapid o pură iluzie, o ideologie justificativă a neputinței de a reforma un sistem structural corupt. Și aici se va menține presiunea de împărțire a profitului cu sistemul politic.

* *Privatizarea întreprinderilor de stat.* Privatizarea a ocupat locul central în procesul tranziției. Schimbarea structurii de proprietate a fost considerată ca soluția structurală la criza sistemului economic comunist. Noile întreprinderi privatizate vor atrage noi investiții și vor introduce un management privat eficient. Reglementarea procesului de privatizare în interesul comunității s-a dovedit și ea o *formă fără fond*. Cu destul de puține excepții, privatizarea grăbită a dus la restructurare prin dezmembrare a noilor întreprinderi, o formă de exploatare distructivă a bogăției publice. În procesul privatizării, realizată oricum, *privatizarea și pe un leu*, a devenit un teren propice consolidării unor mecanisme de transfer corupt a proprietății, cristalizarea de noi coaliții de interese. Noile coaliții ale actorilor interni și externi s-au consolidat în jurul interesului obținerii controlului asupra unui stat slab și vulnerabil.

Privatizarea aproape s-a încheiat. Ce a mai rămas de exploatat ? Privatizarea ultimelor întreprinderi de stat proiectată pentru 2012, în general monopolurile de stat. Au mai rămas de vânzare și ultimele resurse naturale ale țării, și ele în curs de lichidare și, în fine, serviciile sociale publice.

* *Diversificarea formelor de exploatare a resurselor statului.* Epuizarea privatizării ca sursă de profit neofeudal, deplasează interesul spre identificarea noilor forme de exploatare a resurselor statului. Ceea ce este desemnat prin termenul lax de *corupție* se referă la varietatea de forme ale exploatării resurselor statului de către grupurile de interese care infiltrează mecanismele publice. Toate activitățile statale care administrează resursele statului și mecanismele controlului public, inclusiv justiția, sunt infiltrate de interesele private. Corupția nu este o delicvență strict individuală, ci efectul logicii statului neofeudal, dezvoltată pe deficitul de control social. Modelul neofeudal, la rândul său, infiltrează toate mecanismele publice de control și administrare, deturnându-le logica. Ministerele își amplifică bugetele destinate achiziționării de bunuri și servicii, dovedite ca oportunități atractive de exploatare neofeudale. Același lucru îl face și primul ministru, adăugând și un fond, în creștere, la dispoziția sa.

* *Finanțarea construcțiilor de interes public* s-a dovedit un mecanism eficace de profit neofeudal. A devenit publică lista lungă de construcții publice de proastă calitate, dar cu costuri disproporționat de mari, dar și de construcții inutile, concepute în afara oricărei strategii de priorități. Reglementarea procedurilor de achiziție publică s-a dovedit și ea simplă formă ușor de manipulat în interesul grupurilor de putere.

* *Exploatarea populației.* Sărăcit atât de ineficiența economiei, cât și de deficitul mecanismelor controlului social, statul se apropie de limitele superioare ale oportunităților de exploatare privată. Ultima sursă de exploatare neofeudală este populația însăși.

Statul deține mecanisme care pot fi utilizate pentru obținerea de resurse suplimentare de la populație.

- O politică fiscală regresivă, în defavoarea comunității sărace și în favoarea segmentului bogat.
- Creșterea fiscalității. România are o fiscalitate dintre cele mai ridicate din Europa. Dar și resursele oferite de fiscalitatea ridicată se apropie de limitele sale superioare, dincolo de care creșterea este tot mai dificilă.
- Monopourile de stat, administrate quasi-independent, au devenit un mecanism de exploatare a populației. Ele oferă surse suplimentare de profit: salarii disproporționat de mari și venituri colaterale cum sunt contractele profitabile, toate în detrimentul interesului întreprinderii și al beneficiarilor prin prețuri mari de monopol. Scandalul actual al *Poștei* este un caz paradigmatic.
- Monopourile publice oferă profituri private importante, dar mai difuze și de lung termen. Privatizarea lor oferă profituri imediate în favoare unor grupuri restrânse. Privatizarea monopourilor publice va duce probabil la o creștere a eficienței, dar mai mult prin concentrarea profitului și creșterea și mai dură a prețurilor suportate de populație.

* *Atacul împotriva statului social.* Micșorarea drastică a cheltuielilor publice de interes social: subfinanțarea învățământului și sănătății, privatizarea serviciilor sociale de sănătate și de învățământ, micșorarea drastică a prestațiilor sociale. Privatizarea spitalelor și a sistemului de asigurări medicale este una dintre ultimele mari lovituri care va scoate sănătatea din responsabilitatea publică. Compresia statului social este o modalitate de eliberare a unor resurse bugetare pentru a fi utilizate în zonele ușor exploatabile în interes privat. Și aceasta este un mecanism de sărăcire a colectivității în avantajul grupurilor privilegiate: scăderea cheltuielilor de protecție socială (pensiile, alocațiile pentru copii și pentru persoanele cu dizabilități, ajutorul social pentru cei mai săraci). Este declanșat de mai demult timp și programul de privatizare a asigurărilor sociale: diminuarea Pilonului I și extinderea Pilonului II și III. Deplasarea asigurărilor sociale în responsabilitatea strictă a indivizilor și administrarea lor în sistem privat eliberează bugetul pentru creșterea sectorului profitabil neofeudal.

* *Descentralizarea a facilitat extinderea corupției la nivel local.* Creșterea puterii autorităților publice locale, cu justificarea creșterii spiritului gospodăresc în interes local, așa cum a fost făcută, a fost mai degrabă o formă de scădere a controlului social. Corupția la nivel național, mai vizibilă și mai controlabilă, s-a extins la nivel local, mai puțin controlabilă, principalii beneficiari fiind mai puțin comunitățile, ci noii *baroni* locali în alianță cu cei naționali. S-a creat o nouă alianță politică național/ local pentru exploatarea împreună a resurselor publice rămase: bugetul național și bogăția locală. Finanțarea proiectelor locale s-a dovedit a distruge orice administrare pe priorități, o nouă formă de corupție pentru atragerea voturilor și a deturnării resurselor bugetare.

* *La exploatarea trecutului și prezentului se adaugă și exploatarea viitorului.* Resursele acumulate în trecut sunt exploatate prin procesul de privatizare necontrolată. Prezentul este exploatat prin căpușirea bugetului și impozitele, taxele și prețurile ridicate suportate de populației. Angajarea într-o îndatorare masivă a statului, fără o justificare clară, este un nou mecanism de exploatare și a generațiilor viitoare. Tranziția a produs nu numai o economie structural deformată și cronic ineficientă, dar și o țară rapid îndatorată. După un deceniu crud de rambursare a împrumuturilor făcute pentru programul ceașist intrăm într-un nou deceniu, sau poate chiar mai multe, de sărăcire pentru rambursarea unor împrumuturi care nu sunt justificate nici măcar de megalomanismul industrializării iraționale.

Teoria lui Marx este nerelevantă pentru tranziție

Modelul lui Marx, relativ corect pentru capitalismul secolului XIX, este nerelevant pentru societățile în tranziție. Teoria lui Marx avea în centrul său un sistem de exploatare directă a muncitorului de către capitalistul-angajator. Gândind în paradigma marxistă, în sistemul actual al tranziției forma de exploatare directă este în mare măsură înlocuită cu formele indirecte de exploatare prin intermediul statului. Populația nu este doar exploatată direct de către patronul său, ci este exploatată și colectiv de către stat care apoi redistribuie resursele obținute spre coaliția dominantă, *o nouă clasă de capitaliști de stat*. Noua clasă exploatatoare exploatează populația nu în virtutea proprietății unui capital, ci a proprietății asupra statului, utilizarea lui ca instrument al exploatării.

Toate tipurile de activitate ale statului devin tot mai accentuat mecanisme de exploatare în interes privat a bogăției publice și populației.

Perspective: criza statului neofeudal

Statul neofeudal se va confrunta cu adâncirea propriei sale crize: epuizarea resurselor statului, complementar cu sărăcirea resurselor oferite de economie. Predicția mea este că politica guvernării actuale va accelera procesul de deplasare spre un stat capitalist de tip occidental tot mai mic, dar spre un stat neo-feudal tot mai mare; un stat sărac într-o societate tot mai săracă.

Statul neofeudal conține în el însuși un mecanism de amplificare continuă a sa, fiind incapabil de a-și frâna tendința de creștere canceroasă. Epuizând resursele de exploatare, el se angajează într-un proces de autodistrugere. Economia română însăși, confruntată cu o criză cronică, adâncită de o politică lipsită de viziune, întreruptă de efemere creșteri modeste, produce o societate epuizată, incapabilă de a mai oferi resurse de exploatare neofeudală.

Statul român neofeudal, intrat în ultima sa fază a crizei, tinde să recurgă la ultima opțiune politică pe care o are la dispoziție: prin diferite metode se va accentua tendințele de aruncare peste bord a practicilor democrației și adoptarea de metode dictatoriale. Criza accentuează incompatibilitatea statului neofeudal cu democrația.

Politizarea vârfulilor instituțiilor publice este una dintre formele cele mai vizibile ale deplasării spre autoritarism. Doar la suprafață politizarea instituțiilor publice este o formă a luptei politice. Mai profund, ea este modalitatea de cucerire a pârgghiilor deciziilor publice de către grupurile de interese și principalul instrument de slăbire a statului.

Înlocuirea valorilor profesiei administrației publice și a carierei publice cu mixul de incompetență administrativă și invazie a valorilor neofeudalismului - fluidizarea trecerilor dintre sistemele publice și politice prevăzute de actualul proiect de lege – este un asalt final permanentizarea cuceririi statului.

Deplasarea spre autoritarism este dramatizată de însăși criza actuală a statului neofeudal. Epuizarea resurselor de exploatare cu mijloace legală a resurselor statului crește presiunea de încălcare a însăși preceptelor statului de drept. Coaliția de la putere încalcă tot mai grav și fără reținere legalitatea statului. Se produce o generalizare a ilegalității. Controlul instituțiilor statului capătă tot mai mult un caracter *defensiv*: protecția coaliției de la putere și a acumulărilor ilegale. Democrația, prin schimbarea guvernării, accentuează vulnerabilitatea acumulărilor de ilegalități. Este de presupus că miza luptei politice nu este simpla schimbare de la guvernare, ci, sub presiunea publică, redeschiderea marilor dosare de corupție.

Eu sunt optimist. Cred că am ajuns deja într-un punct atât de profundă de criză încât nu mai este posibilă decât o ruptură de continuitate și de schimbare a trendului. Se produce, sperăm, o radicalizare și a actualei opoziții care va fi motivată de misiunea istorică onorantă de repunere a României pe un alt drum.

Explozia nemulțumirilor sociale va genera reversul politic, fie prin alegeri, fie prin revoltă populară. Se va adăuga, probabil, și presiunea Occidentului, tot mai rușinat de contribuția pe care a avut-o la generarea acestei situații.

Dar care este garanția că schimbarea guvernării, probabil prin viitoare alegeri, va reversa procesul și va rupe cu patternul neofeudal ? Coaliția actuală nu cumva va demonstra o continuitate a vechilor practici, doar cu schimbări marginale de actori ?

Garanția poate fi furnizată doar de amploarea fără precedent a crizei politice, sociale și economice, dublată de radicalizarea tuturor segmentelor populației, inclusiv a opoziției politice.

3. Câte lumi sunt în această lume ?

De la 3 lumi la o singură lume ?

Până în 1989 existau 3 lumi.

*Lumea 1, **capitalismul prosper***, cu structuri cristalizate și într-o creștere economică de necontestat.

Lumea a 2-a: lumea dominată de programul comunist: Uniunea sovietică împreună cu țările socialiste est-europene, controlate de URSS, și alte țări comunist - China, Cuba, Yugoslavia, Coreea de Nord, Vietnam, Albania - cu o structură și ea cristalizată și forță economică în declin, dar încă puternică, mai ales politico-militară.

Lumea a 3-a: țările ,în curs de dezvoltare', ,nealinite'. În general subdezvoltate, cu o structură încă nedefinită, în căutare a unei direcții de ieșire din subdezvoltare, cu oferta/ presiunea capitalismului prosper, dar și a comunismului. Aceste țări prezentau o largă varietate, aflată în balans între cele două modele.

În 1989, a dispărut și lumea a treia, ca o lume încă în fața opțiunilor, aflată într-un balans între primele două lumi. Posibila ieșire din subdezvoltare oferită de modelul comunist a devenit de ordinul trecutului.

A dispărut și conceptul politic de țări nealiniat. Există o singură 'linie'. S-a generalizat modelul capitalismului prosper.

Ce este acum lumea ? În ideologia dominantă, există o singură lume, un singur model de organizare socială: capitalismul. Imaginea actuală a capitalismului se coagulează pe modelul ***capitalismului prosper***, de succes prezentat de țările dezvoltate din Occident.

Dar fosta lume a treia, țările *departe de prosperitate* ? Imaginea lumii a treia tinde să își șteargă conturul și distinctivitatea. Ele sunt tot capitaliste, dar încă insuficient dezvoltate. Imaginea lor este asociată cu *speranța* că vor deveni rapid o lume capitalistă prosperă. Angajate într-o economie capitalistă devenită mondializată fostele lumi *încă* neprosper vor depăși starea de subdezvoltare și se vor alinia la modelul social standard al țărilor dezvoltate.

O lume structural omogenă: un obiectiv sau o iluzie ?

A devenit lumea structural omogenă, cu diferențe mai mult de grad ? Sau țările din fosta lume a doua și a treia, deja angajate în sistemul capitalist, tind ele însele să se diferențieze structural ?

În fosta lume a treia, unele țări se cufundă în sărăcie și nu reușesc să se echilibreze, iar perspectiva lor devine tot mai incertă. Alte țări, puține, beneficiind de resurse naturale importante, cunosc un boom economic și adoptă structuri distincte. Dar resursele naturale se vor epuiza cândva. În fine, unele țări mari, China, India, Brazilia, intră într-un ciclu de creștere economică constantă, dar încă departe de prosperitatea Occidentului și, inevitabil, caută modele distincte de organizare socială.

Țările foste comuniste din Europa au șansa să devină parte a unei Europe unificate și omogene.

Realitatea impune o nouă întrebare: nu cumva lumea este din nou diversificată, dar pe alte dimensiuni ?

După 20 de ani de la prăbușirea sistemului celor 3 lumi, devine palidă perspectiva optimistă a unei noi lumi omogene în prosperitate. O mare parte a lumii se fixează în *subdezvoltare*, iar eticheta *în curs de dezvoltare* trece de la speranță la un simplu vis. Contrar așteptărilor, o parte importantă a lumii tinde să se fixeze într-o structură distinctă și persistentă *departe de prosperitate*. Modelul *trecerii spre* pălește în perspectiva unui viitor tot mai incert.

Pentru că ne-am obișnuit cu termenul 'lumea a treia', voi folosi în continuare acest termen pentru a desemna țările deja angajate ferm în sistemul capitalist, dar sunt caracterizate prin subdezvoltare/ subprosperitate cronicizată. O țară sau alta poate să treacă în categoria de țară capitalistă prosperă. Dar această situație este mai mult o excepție.

Tranziția, dintr-o stare tranzientă, riscă să se fixeze într-o structură stabilă departe de ceea ce se spera.

Ipoteza celor două lumi

Lumea tinde din nou să se scindeze în două structuri cu logici distincte pe care propun să le numim Modelul **X** și Modelul **Y**. Aceste două modele sunt caracterizate nu numai printr-o **starea** a societății, ci, poate mai important, printr-o **politică** impregnată de viziunea **X** sau **Y**.

Starea social-economică actuală este rezultatul procesului istoric, dar și a opțiunilor politice care au împins unele țări într-o stare de prosperitate social omogenă sau le-au adâncit în subdezvoltare.

Modelul Y

Starea Y: o societate dinamică și social omogenă.

- * Economie funcțională, echilibrată și dinamică, capabilă să ofere marii majorități a populației oportunități economice care asigură un nivel decent de viață.

- * Capacitate colectivă de a face față riscurilor/ crizelor posibile; voință de a promova bunăstarea colectivă.

- * O societate echilibrată economic și social, în care sărăcia severă este mai mult accidentală.

Politica Y: o politică a prosperității pentru toți.

- * O politică activă de promovare a interesului economic național, în contextul unei economii mondializate.

- * O politică a muncii pentru toți, demnă, capabilă să asigure resurse de viață decente.

- * Atragerea în sfera activității economice a zonelor subdezvoltate.

- * O politică a solidarității, bazată pe capacitatea mobilizării colective în fața riscurilor, o politică a prosperității pentru toți.

- * O politică de menținere a inegalităților sociale la un nivel tolerabil, promovare a coeziunii sociale și economice.

* Stat social care completează și corectează bunăstarea produsă de economie: servicii sociale fundamentale de calitate la care are acces întreaga populație (educație, sănătate, securitate individuală), venituri sociale complementare apropiate de nivelul prosperității comunității: sistem de pensii cuprinzător, corelat cu veniturile populației active, suport pentru familiile cu copii, venituri compensatorii pentru persoanele cu dizabilități și o plasă ultimă de siguranță, un venit minim garantat.

Modelul X

Starea X: *o societate confruntată cronic cu probleme economice, polarizată social.*

* Subdezvoltare cronică, cu ritmuri de creștere modeste, întrerupte de crize și stagnare, detașându-se progresiv de lumea prosperă;

* Economie neomogenă, cu segmente de economie avansată (de regulă proprietate a marilor companii internaționale); întreprinderi mici și mijlocii capabile să obțină un standard decent, dar cu vulnerabilitate ridicată; și o largă economie subdezvoltată, o zonă *gri*, capabilă să asigure mai mult un trai la limita supraviețuirii.

* Polarizare socială: inegalitatea social-economică accentuată. Sărăcirea, inclusiv în formele sale mizere, cuprinde o mare parte a comunității. Polarizarea lumii muncii: economia nu mai oferă un minim de prosperitate unui segment în creștere a populației active, condamnată la munci precare și nesigure; sărăcie extinsă și la populația economic activă.

* Funcțiile sociale ale statului subdezvoltate în raport cu necesitățile, incapabile de a asigura pentru toți nici măcar dreptul elementar la supraviețuire.

Politica X: *politica reușește cine poate, a abandonului colectiv în fața riscurilor.*

* Politica abandonului interesului economic colectiv, național, ideologia economiei mondializate fiind dominantă. Statele prospere combină eficiența economică cu interesul național. Ideologia economiei mondializate susține în țările sărace abandonul în fața marginalizării economice, resemnarea în zona subdezvoltării. Un deficit cronic de politică activă de promovare a economiei naționale, de scoatere din subdezvoltare a zonelor sărace.

* Politici fiscale favorizante pentru segmentul bogat și în defavoarea segmentului sărac.

* Indiferența față de inegalitățile sociale accentuate. Dominarea ideologiei inegalității ca inevitabilă, sau, mai mult, ca factor productiv, motivator al efortului celor săraci. Zonele de sărăcie severă sunt cronicizate.

* Toleranță în creștere față de excluziunea socială, incluziunea socială este slab prezentă ca orientare a politicii sociale.

* Politica statului social minimal. Eventual, ideologic considerarea statului social ca o povară a prosperității economice. Profilul funcțiilor sociale exprimă acceptarea inegalităților sociale și a sărăciei cronice.

La limită, modelul X și modelul Y sunt stări consolidate ale structurilor de prosperitate sau de subdezvoltare. Dar politicile X și Y coexistă în competiție ca tendințe

structurale existente în toate țările, cu puteri variabile în funcție de contexte. Devine tot mai clar că lumea în ansamblul ei este departe de a fi în curs de *omogenizare în prosperitate*, ci de *scindare*: o zonă relativ restrânsă de **Y** și o masă consolidată și în extindere de **X**.

Europa după 22 de ani: o Europă omogenă în prosperitate ?

Cazul Europei este paradigmatic. Țările din vestul Europei s-au unit deja într-o lume capitalistă prosperă, capabilă să devină o forță mondială. Proiectul Uniunii Europene a avut de la început obiectivul realizării unei zone de omogenitate în prosperitate, bazat pe principiul solidarității ca sursă importantă a dezvoltării și stabilității. Proiectul s-a concretizat într-o politică ambițioasă de sprijin a zonelor subdezvoltate. UE are ca obiectiv reducerea sărăciei și a tuturor formelor de excluziune socială.

Căderea lumii comuniste din centrul și estul Europei a creat o nouă perspectivă istorică: integrarea lor economică și instituțională în UE. Noile țări europene ieșite din sistemul comunist obțin perspectiva de a fi *țări în tranziție spre capitalismul prosper al UE*. *Tranziția* noilor țări membre se va încheia rapid și Europa va deveni o zonă omogenă de prosperitate. Întrebarea este cum valorifică/ sunt sprijinite țările foste comuniste să valorifice această oportunitate.

Noul context economic a zguduit visul unei Europe omogene. Se prefigurează perspectiva îngrijorătoare a scindării în două Europe: o Europă dezvoltată, prosperă și o Europă cu o subdezvoltare persistentă. Stafia unei Europe *în două viteze*, formulată deja de sceptici, prinde contur.

Tranziția riscă să se finalizeze în modele stabile structural diferite:

Capitalismul cu o prosperitate coezivă – modelul Y/ capitalismul de lumea a treia, polarizat social - modelul X.

Opțiunea politică a UE, cel puțin până în prezent, este de tipul **Y**. Obiectivul ei este de a crea, prin participarea consensuală a tuturor statelor componente, o nouă Europă, cu o economie funcțională și o societate europeană coezivă în prosperitate, bazată pe principiul solidarității. Dar, ca tendințe structurale, cele două modele sunt prezente într-o continuă competiție și în țările europene.

În condiții de dificultate, este de așteptat ca în Uniunea Europeană să apară diferențe de orientare politică pe aceste dimensiuni: de a spori efortul de creare a unei Europe **Y** sau de a tolera tendințele de marginalizare a unor țări, a unei Europe *cu dublă viteză*. De fapt, expresia *dublei viteze* este o formulare politicoasă care exprimă resemnarea UE în fața diviziunii Europei.

În condițiile economice și sociale dificile cu care se confruntă, România se află, mai dramatic ca niciodată, în fața unei opțiuni de direcție. Face efortul de a se înscrie în fluxul UE spre o societate de tipul **Y** sau să se izoleze cu resemnare într-o politică de tipul **X** ?

România la răscruce: spre Y sau X ?

Pentru a identifica cu mai multă precizie poziția actuală a României, voi utiliza 8 dimensiuni diferențiatore între Modelul **X** și Modelul **Y**.

Dimensiunea 1. Situația economică

Starea actuală a economiei românești. În ultimii 22 de ani, imaginea globală este mai degrabă de stagnare: o creștere economică la limita de jos a modestului. Cumulat, creșterea economică în cei 22 ani de tranziție nu depășește 20% față de 1989: mici creșteri întrerupte de 3 crize majore. De abia în 2004 s-a atins nivelul economiei din 1989 pentru ca doar după 3 ani să intre într-o nouă criză⁵.

PIB 1989 = 798 miliarde lei
 2010 = 948 miliarde lei, în valoarea 1989 **Creștere economică** în 21 ani = **19%**

Eficiența umană a economiei se exprimă cu claritate în veniturile populației.

Venitul disponibil median (pe persoană echivalentă), la paritatea puterii de cumpărare, în țările membre UE în anul 2007⁶

Luxembourg	29292	Slovenia	13298
M.Britanie	18943	Grecia	11577
Cipru	18230	Malta	12572
Irlanda	17843	Portugalia	8933
Olanda	17718	R.Cehă	8913
Germania	17338	Estonia	6765
Danemarca	16958	Slovacia	6888
Belgia	16726	Ungaria	6631
Franța	15604	Lituania	5854
Suedia	15968	Letonia	5594
Finlanda	15372	Polonia	5704
Italia	14580	Bulgaria	3343
Spania	13011	Romania	2942

Sursa: ***Combating poverty and social exclusion A statistical portrait of the EU, Eurostat, 2010

⁵ **Raportul social al ICCV nr.1, După 20 de ani: Opțiuni pentru România, ICCV, 2010, Coordontori:** Cătălin Zamfir, Iulian Stănescu, Simona Ilie. **Coautori:** Cristina Humă, Ioan Mărginean, Adina Mihăilescu, Iuliana Precupețu, Anita Preoteasa, Codrin Scutaru, Cristina Tomescu, Mariana Stanciu, Marian Vasile, Elena Zamfir.

⁶ **Raportul social al ICCV nr. 4, Starea sărăciei în România în context european, Mariana Stanciu și Adina Mihăilescu, 2011, ICCV**

În 2007, veniturile populației în România se depărtează de eşalonul fostelor țări comuniste: doar 40% din veniturile lor. Se detașează și față de Bulgaria care, tradițional, era mai săracă.

Veniturile mediane pe persoană în țările europene în tranziție și în România.

Slovenia	13 298
Cehia	8 913
Slovacia	6 888
Ungaria	6 631
Polonia	5 704
Bulgaria	3 343

Media celor 6 țări

în tranziție⁷ **7 463**

România

2 942 = 40% din media celor 6 țări europene foste comuniste

Situația actuală a României este agravată de structura economiei existente: o agricultură dezorganizată, o industrie prăbușită.

De abia după 22 ani, pentru o relansare economică durabilă este nevoie de o reformă structurală a agriculturii și de o politică coerentă și curajoasă în domeniul industriei.

Politica economică a României. Întreaga tranziției a fost dominată de un abandon al politicii creșterii economice. Singura politică a fost cea *a privatizării cu orice preț* și speranța iluzorie că simpla privatizare în contextul unei economii mondiale, presupuse a fi binevoitoare, va pune economia românească pe drumul cel bun.

Simptomatic este că tema interesului economiei naționale este practic inexistentă în discursul politic. Deficitul cronic de politică economică devine dramatic o problemă crucială în condițiile crizei actuale.

Măsurile luate în actuala perioadă de criză au blocat însă relansarea economiei: fiscalitate descurajantă atât pentru *angajare*/ crearea de locuri de muncă (impozite și contribuții mari, corupție și birocratizare excesivă), cât și pentru *consum* (TVA ridicat, politica veniturilor mici). Se adaugă investiții publice păguboase care nu contribuie la creșterea economică.

Dimensiunea 2. Cuprinderea în activitatea economică formală a populației active

Y este caracterizat printr-un grad ridicat de ocupare salarială. Indicatorul cel mai relevant pentru gradul de participare la o activitate economică capabilă să asigure un standard de viață decent este proporția de salariați/ populația activă. Munca salarială acordă venituri relativ ridicate și predictibile. Asociat cu munca salarială, o protecție socială a muncii: stabilitatea angajării, asigurări de sănătate, pensii, ajutor de șomaj. Gradul ridicat de angajare economică în sectorul formal conferă comunității omogenitate socială. Sectorul

⁷ Este normal să ne comparăm cu statele europene foste comuniste cu care am avut aproximativ același punct de plecare.

nesalarial - întreprinderi mici, inițiative individuale – este și el un factor de omogenitate economică și socială, dacă este susținut de mecanisme de compensare a riscurilor și o protecție socială adecvată a muncii.

În contrast, **X** este caracterizat printr-un grad scăzut de salarizare. Cea mai mare parte a forței de muncă este angajată în mica economie, în economia gri, cea mai mare parte a ei o economie de subzistență, slab protejată în fața riscurilor de șomaj, boală, bătrânețe, dar și a abuzurilor din sfera muncii.

Starea: O prăbușire continuă a numărului de salariați, complementară cu migrația care oferă mai mult munci precare și nesigure. O polarizare a muncii: reducerea accesului la munca formală și o zonă în creștere de activități economice nesigure, cu venituri scăzute și incerte.

Dinamica numărului de locuri de muncă salarială în 22 ani:

1990 - 8,4 milioane 2011 – 4,1 milioane

Reducerea locurilor de muncă salariale s-a produs în special în domeniile productive.

Numărul salariaților în tranziție, în mii⁸

	1990	2009
<i>În industrie</i>	4 005	1 371
<i>În construcții</i>	404	704

Cum estimează românii ***posibilitatea obținerii unui loc de muncă ?⁹***

	1990	2010
<i>Foarte proastă</i>	10%	39%
<i>Proastă</i>	23%	37%
<i>Satisfăcătoare</i>	30%	17%
<i>Bună</i>	19%	6%
<i>Foarte bună</i>	2%	0%

Politica: o politică mai mult declarativă de creare de locuri de muncă. Pentru 2012 guvernarea își propune noi reduceri a locurilor de muncă salariale. Politica de încurajare a întreprinderilor mici și mijlocii, considerată ca mijlocul cel mai important al relansării economice, s-a dovedit a fi insuficient susținută în fapt, cu efecte dezamăgitoare. Întreprinderile mici se confruntă cu riscul cel mai ridicat de a deveni victime ale crizei economice. Noul ***Cod al muncii***, adoptat recent, reprezintă un atac dur la adresa drepturilor

⁸ **Raportul social al ICCV 2011: România: răspunsuri la criză, nr. 3**, Cătălin Zamfir, Simona Ilie, Codrin Scutaru, Iulian Stănescu, Elena Zamfir, ICCV 2011, p. 8

⁹ Mărginean, Ioan și Iuliana Precupețu (coord.), coautori: Mihai Dumitru, Ioan Mărginean, Flavius Mihalache, Adina Mihăilescu, Gabriela Neagu, Raluca Popeascu, Iuliana Precupețu, Ana Maria Preoteasa, Mariana Stanciu, Ștefan Ștefănescu, Marian Vasile, ***Paradigma calității vieții***, Editura Academiei Române, București, 2011

muncii, fragilizând și mai mult situația angajaților. Se pare că ținta principală a noului Cod al muncii sunt salariații din sistemul public.

Dimensiunea 3: inegalitate/ egalitate a colectivității

Măsurile politice luate de natură a promova/ limita inegalitatea pot fi luate ca un **test** al tendințelor evoluției unei țări. În mod special, sunt relevante politicile fiscale (impozitarea celor cu venituri mici/ a celor cu venituri mari), politica salarială, în mod special politica salariului minim. Dar și discursul politic: este inegalitatea excesivă o temă de preocupare politică sau e considerată ca inevitabilă sau chiar o stare pozitivă, motivator al activării economice ?

Ca un semn al preocupării UE pentru problema inegalității sociale excesive, în sistemul european de indicatori instituționalizați sunt incluși indicatori ai inegalității: indicele Gini, raportul 80/20 (cei mai săraci 20% față de cei mai prosperi 20%), sărăcia relativă (UE consideră săraci cei care au venituri sub 60% din venitul median).

Y: Inegalitate moderată. Unele țări europene au o politică explicită de limitare a inegalităților excesive. UE are o politică implicită în această sferă: reducerea sărăciei relative (proporția populației cu venituri sub 60% din venitul median) are ca efect principal reducerea inegalității.

X: Inegalitate accentuată. Limitarea inegalității nu este în nicio formă o preocupare politică.

Starea României: Inegalitate mare și în creștere. La toți indicatorii România se plasează pe primul sau al doilea loc din Europa. **Indicele Gini¹⁰ România:**

1989 – 24

2009 – 35

UE27 2009 – 30

Cel mai scăzut: Slovenia - 20

Raportul S80/S20 în România

2000 – 4,5

2008 – 7

România se situează pe penultimul loc în UE, cu excepția Letoniei.

Politica: Măsurile politice adoptate în România în ultimii ani promovează accentuat inegalitatea. Fiscalitatea avantajează pe cei cu venituri mari și dezavantajează pe cei cu venituri mici. Impozitarea muncii salariale este transparentă și înalt controlabilă; evaziunea fiscală este mai puțin controlabilă și vulnerabilă la corupție la angajatori, la cei cu venituri mari și în *economia gri*.

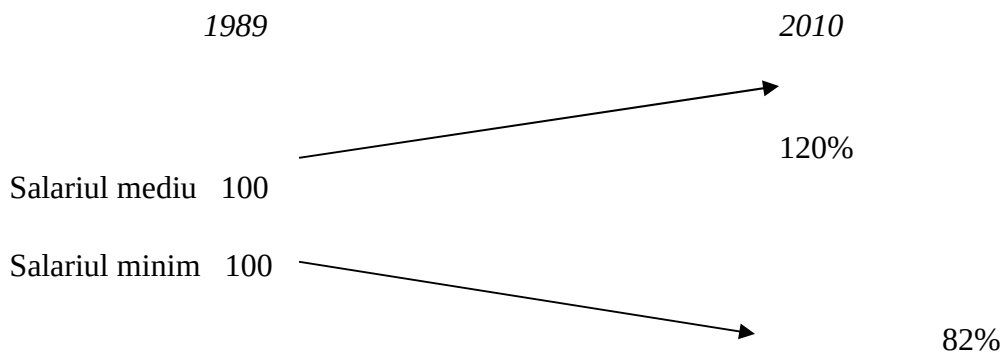
¹⁰ Raportul social al ICCV 2011, nr. 3, Cătălin Zamfir, Simona Ilie, Codrin Scutaru, Iulian Stănescu, Elena Zamfir, ICCV 2011, p. 54

Politica salarială este un factor al accentuării inegalității. Obiectivul principal al politicii salariale a fost constant în România menținerea salariului minim la un nivel foarte scăzut. În 2010, salariul minim este cel mai scăzut din UE, substanțial mai mic față de alte țări foste comuniste: 68% din salariul minim din Bulgaria și 48% din cel din Polonia.

Salariul minim în unele țări ale UE, în Euro (anul 2010)

Țara		Țara	
M.Britanie	967	Finlanda	802
Austria	937	Italia	752
Irlanda	912	Spania	699
Germania	885	Grecia	604
Danemarca	877	Portugalia	480
Suedia	864	Polonia	326
Belgia	845	Bulgaria	233
Franța	811	România	159

Politica salarială a devenit și ea un mecanism al polarizării sociale. Dacă în România salariul mediu cunoaște o creștere modestă față de 1989 (120%), salariul minim se depărtează de salariul mediu, deprecindu-se față de 1989 (82% din nivelul inițial).



Ce cred românii despre diferențele sociale actuale ? ***Credeți că în România diferențele de venituri sunt:***¹¹

<i>Mult prea mari</i>	<i>58%</i>
<i>Prea mari</i>	<i>33%</i>
<i>Normale</i>	<i>5%</i>
<i>Prea mici</i>	<i>2%</i>
<i>Mult prea mici</i>	<i>1%</i>

Dimensiunea 4. Importanța funcțiilor statului.

¹¹ Mărginean, Ioan și Iuliana Precupețu (coord.), coautori: Mihai Dumitru, Ioan Mărginean, Flavius Mihalache, Adina Mihăilescu, Gabriela Neagu, Raluca Popeascu, Iuliana Precupețu, Ana Maria Preoteasa, Mariana Stanciu, Ștefan Ștefănescu, Marian Vasile, *Paradigma calității vieții*, Editura Academiei Române, 2011

Amploarea statului indică măsura în care sectorul public se angajează în producerea bunăstării și în mod special a echilibrării ei.

Stare: România prezintă nivelul cel mai scăzut al cheltuielilor publice în comparație cu celelalte state ale Uniunii europene

Cheltuielile publice ale României ca % din PIB 2009

40,4%

Cel mai scăzut din UE

Cel mai ridicat nivel: **58,6%**

Politica: Paradoxul României: deși satul este cel mai 'mic' din Europa, guvernarea românească din ultimii 3 ani a declanșat o politică violentă de reducere a statului. Programul de 'reformă' a statului lansat de guvernarea actuală se reduce la politica **tăierii** cheltuielilor bugetare și privatizare a sectorului public.

Dimensiunea 5. Gradul de implicare publică în protecția socială

Obiectivul principal al politicilor sociale este echilibrarea bunăstării colective și reducerea sărăciei.

Eficiența politicilor sociale este măsurată prin trei seturi de indicatori:

- Indicatori de *input*: cheltuielile sociale publice.
- Indicatori de *structură*: gradul de acoperire cu mecanisme instituționale și finanțarea suportului grupurilor sociale cu risc ridicat.
- Indicatori de *output*: gradul de inegalitate/ egalitate, amploarea și gravitatea sărăciei, egalitatea de oportunități, accesul la serviciile sociale fundamentale: educație, sănătate, asistență socială, suport ocupațional, asigurări sociale.

Stare: dimensiunea statului social românesc este cel mai redus/ penultimul din UE:

Cheltuielile protecție socială % din PIB (pensii, sănătate, șomaj, asistență socială): 2007

România **12,8%**

Nivelul cel mai ridicat (Franța) **30,5%**

Media celorlalte 6 țări foste comuniste **18,6%**

Cheltuieli publice pentru pensii ca % din PIB - 2007

România - **6,4%** Media celorlalte 6 țări foste

comuniste - **9,0%**

Politica: Țările vest-europene au inventat, în condițiile dificile lăsate de cel de al Doilea Război Mondial, conceptul de **stat social** și și-au menținut opțiunea. UE a conferit statului social o nouă dimensiune, introducând un nou concept-obiectiv politic prioritar: reducerea *excluziunii sociale* și promovarea *incluziunii sociale*.

În contrast cu politica UE, guvernarea actuală în România are ca obiectiv prioritar eliminarea statului social. În mod special asistența socială este ținta reducerii drastice, pe motivul că el este prea mare și viciat de o masă de abuzuri, fără a se furniza însă date statistice, cu excepția unor exemple. Tema combaterii excluziunii sociale/ promovării incluziunii sociale nu mai este prezentă în discursul politic.

Serviciile sociale fundamentale – învățământ, sănătate, poliție – au fost supuse constant mesajului politic de decredibilizare și unor măsuri continue de reorganizare prin reducere, cu efecte distructive care pot fi estimate a fi de o gravitate unică în lume.

Discursul public avansează estimarea că statul social consumă în România excesiv de mult din buget. În consecință, el trebuie drastic redus. În realitate, cheltuielile sociale reprezintă partea cea mai mică din buget, față de celelalte țări europene. Politica actuală mărește decalajul față de celelalte țări europene.

Cheltuielile sociale ca procent din cheltuielile publice (2007)¹²

* România	37
* Media UE27	56
* Ungaria	47
* Slovacia	46
* Cehia	44
* Polonia	43
* Bulgaria	41

6. Ponderea săracilor în populație

Stare: Tranziția s-a caracterizat printr-o explozie a amploarei și gravității sărăciei în România. Ca efect al căderii economiei, dublată de accentuarea polarizării economice și de deficitul de protecție socială, sărăcia s-a extins. Este în special șocantă apariția și creșterea comunităților confruntate cu o sărăcie extremă, de tipul celordezvoltate în jurul gropilor de gunoi.

Programul ICCV lansat în 1991-94 de monitorizare a sărăciei, utilizând o metodologie cu ambiția de a identifica gradul de sărăcie absolută, nu a fost susținut, fiind treptat preluat de Banca Mondială cu o metodologie mixtă, de sărăcie absolută/ relativă. Metodologia Băncii Mondiale pare a fi eșuat datorită ultimelor estimări care sunt mai mult decât amuzante: estimarea sărăciei absolute în România la un nivel de sub 1%.

Indicatorul sărăciei relative, utilizat de Uniunea Europeană, este mai puțin relevant pentru țările cu un grad ridicat de sărăcie, el indicând mai mult inegalitatea, decât sărăcia propriu-zisă.

Sărăcia relativă: sub 60% din venitul median¹³

În România:	22% din populație, a două din UE
Media UE:	16% Cel mai
scăzut nivel:	9% (Cehia)

Ceea ce diferențiază dramatic România de toate celelalte țări este riscul de sărăcie a persoanelor care muncesc, rezultat al politicii salariale. Ca efect cumulat al tuturor politicilor social-economice, munca nu garantează un standard decent de viață, extinzându-se riscul sărăcirii și în zona segmentului activ al populației.

Sărăcia persoanelor care muncesc - % din persoanele angajate (2007)

¹² Raportul social al ICCV 2011, nr. 4, Cătălin Zamfir, Simona Ilie, Codrin Scutaru, Iulian Stănescu, Elena Zamfir, ICCV 2011

¹³ Raport social al ICCV nr.4, Starea sărăciei în România în context european, Mariana Stanciu, Adina Mihăilescu, ICCV 2010

* România	18
* UE 27	8
* Bulgaria	8
* Cehoslovacia	3

Evaluarea subiectivă ne oferă o imagine și mai diferențiată.

Estimarea veniturilor familiei în raport cu necesitățile¹⁴: %

* <i>Sărăcie</i> (nu ne ajung nici pentru strictul necesar)	31
* <i>La limită, cu riscul de sărăcire</i> (ne ajung doar pentru strictul necesar)	34
* <i>Decență, la limită</i> (ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne putem permite ceva mai scump)	26
* <i>Prosperitate cu efort</i> (reușesc să cumpăr unele obiecte mai scumpe, dar cu efort)	9
* <i>Abundență</i> (reușim să avem tot ce ne trebuie, fără prea mare efort)	1

Politica: UE își propunea o reducere până în 2020 a săracilor cu 20 de milioane.

În România, preocuparea pentru tema sărăciei a fost lansată în mediul academic, de la începutul tranziției, conectată cu politica socială.

1991-94: Programul Institutului de Cercetare a Calității Vieții de analiza a sărăciei și a politicilor sociale.

În 1997 Președintele de atunci, Emil Constantinescu, susținut de UNDP, a lansat o *Strategie anti-sărăcie*, abandonată de către Guvern prin ignorarea ei.

În 2001, noul guvern social-democrat a creat o instituție în subordinea primului ministru – *Comisia Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (CASPI)* – și a adoptat în 2003 *Planul Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (PNAINC)*. Acest Plan, preluând principalele teze ale Strategiei din 1997, a stat la baza planului comun România-UE (*JIM – Joint Inclusion Memorandum*), la solicitarea UE ca una dintre condițiile acceptării țării ca membru a UE, și semnat de cele două părți în 2005.

De atunci, preocuparea politică de a reduce sărăcia și excluziunea socială a trecut pe un plan secund, până la a dispărea complet în ultimii 3 ani din preocupările politice.

În repetate rânduri, discursul politic al actualei guvernări lansează ca explicare a sărăciei, *lenea populației*, și ca singură soluție la nemulțumirile în creștere, *migrația*.

În condiții de criză economică severă, asistența socială, instrumentul public de limitare a efectelor de sărăcire, este supus unei politici prioritare de decredibilizare și compresie. Bugetul pentru 2012 prevede o reducere și mai importantă a finanțării asistenței sociale de la 2,8% din PIB la 2%.

¹⁴ **Raportul social al ICCV nr.2, Cercetarea calității vieții în România 2010, ICCV, 2010.** Ioan Mărginean, Iuliana Precupețu, Mihai Dumitru, Florentin Flavius Mihalache, Adina Mihăilescu, Gabriela Neagu, Raluca Popescu, Ana Maria Preoteasa, Laura Tufă, Marian Vasile, p. 13

Dimensiunea 7: Calitatea administrației publice și a funcționării sistemului politic.

Calitatea administrației publice, în mod special a sistemului politic, inclusiv a sistemelor publice (sănătate, învățământ, asistență socială, securitatea persoanei), este un factor decisiv al calității vieții și demnității umane.

Pentru a estima calitatea nu avem indicatori sintetici. Dar câțiva indicatori parțiali și indirecți pot fi utilizați:

- Estimarea raționalității conducerii politice conferă sentimentul că s-au utilizat sau nu, eficient și corect în interesul oamenilor, oportunitățile existente.
- Raționalitatea și eficiența administrației publice: *corupția*, dublată de *birocrăție*, grevează negativ calitatea administrației publice.

Pentru ilustrare o estimare sintetică dată de populație.

Modul în care este condusă țara %¹⁵¹⁶

	1990	2010
Foarte proastă	5%	51%
Proastă	14%	29%
Satisfăcătoare	39%	16%
Bună	33	4
Foarte bună	7	0

Estimarea calității vieții politice din țară (2010 - %) ¹⁷

Foarte nemulțumit	59
Nemulțumit	36
Nici nemulțumit, nici mulțumit	11
Mulțumit	2
Foarte mulțumit	0

8. Grad de democrație/ autoritarism

Democrația actuală este produsul capitalismului dezvoltat *de jos în sus*, a pluralității de interese constituite în economia/ societatea civilă reală. Larga diversitate a grupurilor social-economice este recunoscută și asamblată prin mecanismele politice.

Nivelul democrației se exprimă în recunoașterea diversității de interese și satisfacerea lor, cât mai echilibrată, prin mecanismele politice. Scindare societății în grupuri puternice care își impun cu forța propriile interese în defavoarea grupurilor lipsite de putere economică și politică indică un grad ridicat de autoritarism politic. Sistemele politice actuale prezintă tendințe atât democratice, cât și autoritare, dar cu grade diferite de dominare a uneia sau alteia. În țările, chiar cu democrație consolidată, se pot înregistra devieri spre autoritarism.

¹⁵ Mărginean, Ioan și Iuliana Precupețu (coord.), coautori: Mihai Dumitru, Ioan Mărginean, Flavius Mihalache, Adina Mihăilescu, Gabriela Neagu, Raluca Popeascu, Iuliana Precupețu, Ana Maria Preoteasa, Mariana Stanciu, Ștefan Ștefănescu, Marian Vasile, *Paradigma calității vieții*, Editura Academiei Române, ¹⁶

¹⁷ Idem, p. 63

Pentru identificarea ponderii tendințelor democratice/ autoritare pot fi utilizate o largă paletă de criterii:

- Gradul de participare politică, atât prin vot, cât și prin dezbateri publice, la luarea deciziilor/ adoptarea legislației.
 - Legile fundamentale sunt supuse discuției publice și ele exprimă rezultatele discuțiilor publice și ale negocierii echilibrate între grupurile de interese.
 - Legile sunt supuse discuției parlamentare și opoziția are un cuvânt de spus în adoptarea lor. ○ În consecință, este de la sine înțeles că legile importante sunt rezultatul unor largi și atente dezbateri publice, iar nu prin asumarea răspunderii de către guvern, o formă a dictaturii guvernului asupra parlamentului.
 - Legile de organizare a alegerilor sunt realizate pe baza unui larg consens putere/ opoziție.
 - Încrederea populației în mecanismele guvernării democratice: măsura în care ele exprimă voința electoratului: Președinte, Guvern, Parlament, coaliția de la putere.
- Crearea de majorități artificiale prin mijloace nedemocratice ○ Fraudarea alegerilor.
 - Adoptarea prin forță a unor mecanisme electorale cu risc ridicat de a fi fraudate.
 - Vicierea structurii parlamentare prin migrarea parlamentarilor de la opoziție la putere. Existența/ inexistența unor restricții legale ale vicierei voinței populare exprimate prin vot și amploarea migrării de la opoziție la putere sunt indicatori preciși ai presiunii autoritare. Percepția publică a utilizării unor mecanisme ca șantajul prin dosar, acordarea de favoruri, toate ducând la falsificarea opțiunii electoratului.

Câteva date referitoare la evaluarea de către populație a democrației/ autoritarismului.

Posibilitatea populației de a influența modul în care este condusă țara % - 2010

17

* Foarte scăzută	68
* Scăzută	23
* Satisfăcătoare	7
* Ridică	2
* Foarte ridicată	0

Poziția României

Europa occidentală a creat statul social și această politică este exprimată accentuat în viziunea Uniunii Europene.

Strategia Europa 2020 include printre obiectivele sale și **reducerea cu 20 de milioane a populației care trăiește în sărăcie**, evaluarea rezultatelor urmând a se raporta la următorii indicatori sociali: ***persoane care trăiesc sub pragul național al sărăciei***,

persoane deprivat material sever și persoane în gospodării cu nivel redus de angajare în muncă.

Viziunea strategică a UE cuprinde deci un **obiectiv social** – reducerea rapidă a sărăciei și precarității vieții – și un **mijloc** – creșterea procentului celor angajați în muncă.

La toți indicatorii relevanți pentru statul social, țările europene occidentale prezintă clar o orientare de tip **Y**.

România la majoritatea indicatorilor relevanți se plasează pe ultimul loc și la alți câțiva printre ultimii doi-trei.

Analizând cu atenție poziția României pe cele **8** dimensiuni considerate în acest Raport, suntem forțați să ajungem la o concluzie surprinzător de neplăcută: România prezintă un profil omogen de tipul **X: 8X / 0Y**.

Ce înseamnă **8X** ? Aș interpreta acest profil în următorii termeni:

¹⁷ **Raportul social al ICCV nr.2, Cercetarea calității vieții în România 2010, ICCV, 2010.** Ioan Mărginean, Iuliana Precupețu, Mihai Dumitru, Florentin Flavius Mihalache, Adina Mihăilescu, Gabriela Neagu, Raluca Popescu, Ana Maria Preoteasa, Laura Tufă, Marian Vasile, p. 61

Un capitalism sărac de lumea a treia, complementar cu o societate polarizată economic, social și politic.

Politica actuală a României promovează și pentru viitor caracteristicile de tip **X**. ***România se plasează deja la marginea Europei. Continuarea opțiunilor politice actuale riscă să arunce România complet în afara Europei.***

Este important să examinăm o întrebare invocată adesea în discuțiile publice: Modelul **X** sau **Y** nu sunt de fapt generate de nivelul economiei ? Cu alte cuvinte, o economie săracă inevitabil va adopta Modelul **X**, dar, după ce se ajunge la un nivel ridicat de prosperitate, se va putea adopta un Model **Y**.

Istoria infirmă o asemenea ipoteză. **X** și **Y** sunt strategii nu diferențiate după nivelul economiei, ci strategii de ieșire din situații de criză și de dezvoltare sustenabilă. Europa este un caz crucial pentru testarea acestei ipoteze. Ieșirea din situația dezastruoasă lăsată de cel de al Doilea Război Mondial nu s-a realizat printr-o strategie **X**, ci prin una **Y**. Bazele statului social capitalist modern au fost puse ca soluție social-economică a ieșirii din război. China, posibil și Vietnamul, reprezintă un caz important în sprijinul acestei teze. Ambele țări au ieșit din criza subdezvoltării printr-un stat puternic, mobilizând solidaritatea și responsabilitatea colectivă.

România, încotro ?

Strategia actuală care împinge România pe o direcție **X** este prelungirea accentuată a opțiunilor luate pe tot parcursul tranziției. Este oportun din acest motiv să ne întrebăm care este **modelul de societate** promovat de aceste opțiuni strategice.

* Presiunea continuă pentru o *privatizare accelerată*, cu orice preț, care, în perspectiva prezentului, pare a fi fost responsabilă de costurile imense ale restructurării economiei. Orice critică a politicilor de privatizare a devenit un tabu ideologic.

* Filozofia tranziției, uneori explicit, cel mai adesea implicit, a avut în centru ei programul *privatizării totale*, inclusiv privatizarea resurselor naturale, dar și a serviciilor sociale fundamentale, sănătatea, educația, asigurările sociale; și zonele de monopol public trebuie privatizate, fără teama de instaurarea unor monopoli private.

* Economia modernă este mondializată, reglată doar de mecanismele acesteia. Evocarea interesului național în economie este suspectat a exprima o mentalitate comunistă.

* Politica veniturilor: veniturile mari, în mod special profitul, trebuie protejate și încurajate; veniturile salariale trebuie privite mai mult ca un rău necesar. Dacă cresc prea mult, ele vor limita capacitatea noastră competitivă. Pentru a atrage investițiile, salariile trebuie menținute la cel mai scăzut nivel posibil.

* Accentul aproape exclusiv pe politica de echilibrare financiară, cuplată cu dezinteresul pentru politici de relansare economică și, complementar, cu încurajarea de împrumuturi de la instituțiile internaționale. Nu există încă o listare a tuturor împrumuturilor făcute de România de la FMI și Banca Mondială, a obiectivelor și eficienței acestora.

* Ignorarea sistematică a procesului exploziv al corupției care a grevat timp de 22 de ani economia și societatea românească. Tratarea corupției mai mult ca un rău necesar care va trece odată cu finalizarea tranziției.

* Stat social cât mai mic, redus la asigurarea unor condiții de strictă supraviețuire. Statul trebuie să se retragă din toate funcțiile de suport social.

* Principii ca *solidaritatea, interesul comun, echitatea sau responsabilitatea colectivă în fața riscurilor sociale* nu pot fi găsite în majoritatea textelor programatice. În schimb, *individualismul* pare a fi promovat ca motor primar al funcționării vieții sociale. Rezultatul acestei filozofii a fost *prosperitatea lui cine poate*.

* O presiune continuă de scoatere a serviciilor sociale fundamentale din sfera sistemului public, bazat pe solidaritate în fața riscurilor individuale și colective, și transferul lor în zona privată.

* O presiune continuă, devenită acum explicită în actuala lege a asistenței sociale, de a transfera funcțiile publice de protecție socială în sfera unui minim de asistență socială. Obsesia guvernării actuale de a confunda *protecția socială* cu *asistența socială* nu mai apare în această perspectivă o simplă eroare provenită din necunoaștere. Ea este expresia unui program de reducere a tuturor formelor de protecție socială la o asistență socială minimală.

* Transferarea treptată a sistemului de asigurări sociale din sfera publică în cea privată. Introducerea Pilonului II și III de asigurări a avut, de la început, intenția de eliminare treptată a Pilonul I. Pilonul I este un sistem public de asigurări sociale, bazat pe principiul solidarității între persoane și generații în fața riscurilor individuale și colective. Pilonul II este o modalitate strict individuală a face față riscurilor, o formă de privatizare a asigurării de bătrânețe, dar obligatorie. Introducerea Pilonului II a reprezentat un factor al împingerii sistemul public de pensii în criză.

* Legea actuală a sănătății, elaborată netransparent, va scoate decisiv sistemul de asigurări de sănătate din sfera publică. Polarizarea economică va fi dramatic accentuată

de polarizarea stării de sănătate. Îngrijirea medicală, un drept universal, este și ea împinsă la nivelul unui pachet minimal de asistență socială.

Aceste opțiuni strategice sunt duse la limita lor extremă în guvernarea actuală. Ele împing inevitabil România ***nu spre o societate capitalistă prosperă, coezivă și solidară, de tip european, ci spre un capitalism sărac de lumea a treia, cu o economie marginală și o societate polarizată; spre o societate nu de tip Y, ci de tip X.***

Ce va fi după ?

Întrebarea *Ce va fi după tranziție* a părut mult timp justificată. Dacă analiza de aici este corectă, este mai important să ne punem o altă întrebare: acum, în al doisprezecelea ceas, nu *ce va fi 'după'*, ci *cum vrem să încheiem această tranziție ?*

Suntem din nou în fața unei opțiuni strategice: ***vrem să finalizăm această tranziție care ne împinge spre o societate de lume a treia, la marginea Europei, sau să schimbăm radical orientarea, unind eforturile de a construi o economie națională funcțională, capabilă să asigure un standard decent de viață și o societate solidară ca sursă esențială a unei relansări durabile.***